Wikipédia

Ladino nyelv

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

A **ladino nyelv** *(ladino, sefardí, djudeo-espanyol* vagy *djudezmo*, zsidóspanyol) egy középkorban elszakadt, régies kasztíliai spanyol nyelvváltozat, amely a Spanyolországból kiűzött zsidó családok ajkán máig fennmaradt. Beszélőinek száma Izraelben, Törökországban, a Balkán-félszigeten (Görögországban és Bulgáriában), illetve Amerikában mintegy 110 000, akik valamennyien kétnyelvűségben élnek az adott ország nyelvével; egynyelvű anyanyelvi beszélői nincsenek. A héber írást és a latin ábécét – a sztenderd spanyoltól eltérően teljes mértékben hangjelölő formában – egyaránt használják. A modern kasztíliai spanyollal (elszórva néhány régies, illetve a héberből és más nyelvekből átvett szó kivételével) teljes mértékben kölcsönösen érthető.

Ladino sefardí/djudeo-espanyol	
Beszélik	Izrael, Törökország, Görögország, Bulgária, Latin-Amerika, USA.
Terület	Európa, Anatólia, Amerika
Beszélők száma	~110 000 fő
Nyelvcsalád	Indoeurópai nyelvcsalád itáliai ág Újlatin nyelvek nyugati csoport iberoromán nyelvek spanyol nyelv **ladino**
Írásrendszer	héber/latin ábécé
Hivatalos állapot	
Hivatalos	Sehol sem hivatalos; egynyelvű beszélők nincsenek.
Nyelvkódok	
ISO 639-1	–
ISO 639-2	lad

A Wikimédia Commons tartalmaz *sefardí/djudeo-espanyol* témájú médiaállományokat.

Tartalomjegyzék

Az elnevezés eredete, egyéb nevek

A *ladino* szó eredete a latin *latinus*, „latin” (nem tévesztendő össze a *ladin*nal, amely a rétoromán nyelv egyik változata). A ladino nyelv beszélői magukat *szefárdok*nak nevezik, a nyelvüket pedig *szefardi*nak, a szó héber eredetű *(Szfárád* = Spanyolország). Spanyolul szintén ez az elnevezés a legelterjedtebb, bár használják rá a spanyol *judeoespañol* megnevezést is, ugyanennek ladino változata pedig a *djudezmo* vagy *djudeo-espanyol* (dzs-vel ejtve).

Eltérések a spanyol köznyelvtől

A ladino gyakorlatilag a kasztíliai spanyol középkori kiejtését őrző változata, így például megmaradtak azok a prepalatális réshangok és zár-réshangok (magyar *s, zs, dzs),* amelyek a mai spanyolban már nincsenek meg, ennek megfelelően a *mujer* szó ejtése „muzser” és nem „mucher”, a spanyol *ejemplo* helyett *enshemplo* használatos, stb. Megőrizte a magyar v-nek megfelelő labiodentális réshangot (amit akkor ejtenek, amikor a spanyolban [β]-t ejtenének), eltűnt viszont a palatális-laterális réshang, a jésített *l* [λ], amely már a spanyolból is kiveszőben van (írásban ott az *ll* graféma jelöli), helyette mindenhol a magyar j-nek megfelelő hangot ejtik (a latin betűs írásban *y*-nal jelölik).

A ladino és a mai spanyol között a kölcsönös érthetőség nem jelent különösebb problémát, bár a szókincsben természetesen vannak eltérések, főleg héber és más nyelvű átvételek, illetve bizonyos szavak a spanyol köznyelvitől eltérő alakban fordulnak elő (például a spanyol *recuerdo* → ladino *rekodro*, a spanyol *leer* „olvasni” helyett a köznyelvben már elavult, görög-latin eredetű *meldar* szót használják, a *vivir* megfelelője a – spanyol köznyelvben művelt szóhasználatnak számító – *morar*, a Spanyolországban használatos *os* „nektek, titeket” névmás a ladinóban megőrízte a régies *vos* alakot – ugyanez a mai spanyolban bizonyos területeken alany- és megszólító esetben a *tú* helyett használatos, stb.).

Írás és kiejtés

A nyelv lejegyzésére Izraelben a héber ábécét, Törökországban és a többi országban a latin ábécét használják. Az utóbbi a spanyol írástól eltérően teljes mértékben hangjelölő (fonetikus), vagyis minden betű egyetlen hangot jelöl (illetve minden hangnak csak egy betű felel meg). A latin betűs ábécé a következő 26 betűből áll:

> ***a, b, ch, d, dj, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, ny, o, p, r, s, sh, t, u, v, y, z.***

A magyartól eltérő betűk olvasata: *a* – rövid magyar á, *ch* – magyar cs, *dj* – dzs, *j* – zs, *s* – sz, *sh* – magyar s, és *y* – magyar j.

A spanyol üldözés

1492 után a zsidókat távozásra kényszerítették Spanyolországból (héberül *Szfárád*, innen a nyelvváltozat önelnevezése is). Az innen elmenekült zsidók (a szefárdik, vagy szefárdok) szétszóródtak, Afrikában (Marokkó), Nyugat-Európában (a mai Franciaország, Németország, Olaszország), az oszmán-török uralom alatt álló európai területeken (mai Magyarország és szomszédai, a Balkán-félsziget), Kisázsiában (a mai Törökország) és a Kaukázusban. Leszármazottaik a 20. században az amerikai kontinensre is áttelepültek.

Széttartó változatok

A szefárdok közösségei még az idegen nyelvi környezetben – akár még a jiddis nyelvet beszélő zsidók közösségein belül is – megőrizték nyelvüket, a 15-16. századi spanyol nyelvállapotban, bár a befogadó közeg nyelve hatással volt rá. Egyes közösségeikben ez a hatás fonetikai, grammatikai változásokhoz, nyelvi újításokhoz, jövevényszavak nagyszámú átvételéhez vezettek. A ladino esetében nem volt a jiddiséhez hasonló nyelvi egységesítő törekvés, így az egyes változatok egyre távolodnak egymástól.

A ladinó nyelv jelentős nyelvemlékei az 1547-ben Konstantinápolyban héber betűkkel, és az 1553-ban Ferrarában latin betűkkel héberből készült Biblia fordítások.

A ladinót 2001-ben mintegy kétszázezren beszélték.

Magyarország

A török uralom idején Budán két helyen, a Várban és a mai Víziváros egy részén éltek ladinót és jiddist beszélő szefárdok, illetve askenázik. A Táncsics Mihály u. 2. szám alatt 1964 tavaszán tárták fel a szefárd közösség zsinagógáját. A honi szefárdik 1905-ben El Luzero címmel adtak ki újságot.

Nyelvi példák

Szövegminta

Idézet a ladino nyelvű Wikipédiából:

> *Esto es un proyekto internasional fesho por voluntarios, kon proposito de azer una ansiklopedia libre, aksesible, kolavorativa i en munchos idiomas. El objektivo es la plena transmision de savidoria i konosensias sin restriksiones editoriales ni komersiales.*

Köznyelvi spanyolul:

> *Esto es un proyecto internacional hecho por voluntarios, con propósito de hacer una enciclopedia libre, accesible, colaborativa y en muchos idiomas. El objetivo es la plena transmisión de sabiduría y conocimientos sin restricciones editoriales ni comerciales.*

Források

- *A világ nyelvei*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 811.
- Magyar katolikus lexikon
- Jerome Socolovsky: *Lost Language of Ladino Revived in Spain* (http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=8989551), National Public Radio, Morning Edition, March 19, 2007. (angolul)

Kapcsolódó szócikkek

- Spanyol nyelv
- Cárfátít nyelv
- Jiddis nyelv

További információk

- Ladino – Ethnologue (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=lad) (angolul)
- A szefárd zsidóság történelmi múltjáról (http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=29&lap=0)
- Szefárd sérelmek és indulatok (https://web.archive.org/web/20070928145907/http://www.szombat.com/archivum/regi/h9712c.htm)
- Siklósi Nándor: Szefárd (Romániai Magyar Szó) (https://web.archive.org/web/20070930015216/http://www.hhrf.org/rmsz/02szep/02szep/02090613.HTM)
- Észak-afrikai szefárd népdalok és versek (eredeti nyelven, fordítással) (http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/14_szam/11.htm#01)

- Divatba jött a zsidó örökség Spanyolországban (http://www.mult-kor.hu/cikk.php?article=15390)

A lap eredeti címe: „https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Ladino_nyelv&oldid=20675311”

A lap utolsó módosítása: 2018. november 17., 10:55

A lap szövege Creative Commons Nevezd meg! – Így add tovább! 3.0 licenc alatt van; egyes esetekben más módon is felhasználható. Részletekért lásd a felhasználási feltételeket.